

PERCEPȚIA IDEALULUI UNITĂȚII ROMĂNEȘTI ÎN CULTURA GERMANĂ DIN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

TEODOR PAVEL

Semnălarea „ecoului“ evenimentelor românești în străinătate a preocupat mai demult istoriografia noastră. Dar cercetările de imagologie istorică, mai complexe și mai relevante, sînt la noi de dată mai recentă. Perspectiva imagologică asupra temei este însă pe cît de utilă pe atît de temerară, tocmai pentru că ea tinde să dezvăluie imaginea pe care și-o face un popor despre celălalt, să releve mecanismul cristalizării și funcționalitatea acesteia și să sesizeze dinamismul relației obiect-subiect receptor, ponderea surselor de informare și a mijloacelor de vehiculare, predispozițiile și stările mentale la diversele nivele socio-culturale etc.

Imaginea pe care și-au făcut-o germanii despre români în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, interesantă în sine, reflectă un fenomen istoric real, un factor ce a influențat conștient sau nu, direct sau mijlocit raporturile dintre cele două popoare pînă în pragul primului război mondial. Cu atît mai mult, percepția idealului unității politice românești în cultura germană și impactul ei asupra atitudinii Germaniei față de națiunea română în secolul trecut este un subiect istoriografic cu multiple semnificații.

Aspecte parțiale și referiri la ecoul diferitelor momente ale istoriei românești în spațiul german se cuprind în numeroase și utile studii și articole ale unor istorici și istorici literari : N. Iorga, Ioan I. Nistor, V. Papacostea, M. Isbășescu K. K. Klein, B. Jelavich F. Fassel, S. Rădulescu-Zoner, N. Căzan, K. Sheerer, Gr. Ploieșteanu, Stela Mărieș ș.a.¹ O cu-

¹ Nicolae Iorga, *Istoria românilor prin călători*, ed. II-a, adăugită, vol. I—IV, București, 1928—1929 ; Idem, *Opinia publică germană și România lui Carol I înainte și după războiul de independență*, în „Academia Română. Memoriile Secțiunii Istorice“, Seria III, tom XIV, 1933 ; Idem, *Informațiuni germane despre România și Basarabia pe la 1860—1870*, în „Academia Română. Memoriile Secțiunii Istorice“. Seria III, tom VII, 1927, 113 p. ; V. Papacostea, *Un observator prusian în Țările Române acum un veac*, București, 1942, 96 p. (și versiune germană) ; Erich Prokopwitsch, *Die nationale Bewegung in der Bukovina und der Dako-Romanismus*, Graz-Köln, 1965 ; T. Pavel, *Mișcarea națională a românilor și diplomația Puterilor Centrale, 1878—1914*, vol. I—II, Timișoară, 1979, 1981 ; Idem, *Revoluția de la 1848 în Țările Române în corespondența ziarului berlinez „Vossische Zeitung“*, în „Revista de istorie“, 1974, nr. 3, p. 429—443 ; D. Ivănescu, Horst Fassel, *Știri externe despre revoluția de la 1848 din Țările Române*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie“, Iași, 1978, p. 353—360 ; Karl Scheerer, *Der rumänische Unabhängigkeitskrieg im Echo der Presse Deutschlands*, în „Forschungen zur Volks- und Landeskunde“, XXI, 1978, nr. 1 ; Gr. Ploieșteanu, *Contribuții la cunoașterea relațiilor româno-germane în timpul revoluției burghezo-democratice de la 1848. O scrisoare adresată de Al. G. Golescu ministrului afacerilor externe al Germaniei*, în „Marisia“, 1981—1982, tom 11—12, p. 631—641 ; Idem, *Corespondențe diplomatice inedite privind tendințele de unitate națională a românilor în epoca revoluției de la 1848*, în „Vatra“, an

prinzătoare monografie cu privire la originea românilor în optica germană din secolele XVIII—XX o datorăm lui Ion Hurdubețiu², în timp ce reputatul romanist Klaus Heitmann a dat recent la iveală o remarcabilă carte privind imaginea românilor în spațiul german între 1775—1918³. Dar în ambele cazuri receptarea idealului politic al unității statale românești rămâne în afara investigației.

Contactele între cele două popoare au un trecut multiseclar. Conștientizarea lor o datorăm însă cărturarilor umaniști și luminiști⁴. Exceptînd conviețuirea româno-săsească și instăpînirea austriacă în Transilvania, Banat și Bucovina, secolul al XVIII-lea rămîne încă sub semnul informațiilor sporadice, datorate călătorilor, negustorilor, ofițerilor, consulilor străini din Iași și București. O primă tentativă de cunoaștere a întregului neam „daco-român“ se poate intui în scrierile comandate ale unor demnitari austrieci, ca generalul-comandant al Transilvaniei *Preiss* (1775), generalul-comandant al Bucovinei *Spleny von Mihálydy* (1778), călătorului *Griselini* prin Banat (1780) și funcționarului aulic *Franz Joseph Sulzer* (1781—1782)⁵. Deși într-o formă distorsionată, o primă imagine mai cuprinzătoare a neamului românesc răzbate din chiar titlul cărții lui Sulzer, *Geschichte des transalpinische Daciens, das ist: der Walachei, Moldau und Bassarabiens, im Zusammenhange mit der Geschichte des übrigen Daciens, als ein Versuch einer allgemeinem dacischen Geschichte mit kritischer Freyheit entworfен*.⁶ Dar abia războaiele ruso-austro-turce și Răscoala lui Horea⁷ tind să internaționalizeze „chestiunea română“, impunînd-o atenției elitei intelectuale și politice din spațiul german. Totuși pînă în deceniul trei al secolului al XIX-lea, cînd mijloacele de transport și comunicație se limitau la trăsură și poștalion. Țările Române erau pen-

VIII (1978), nr. 87 din 20 iunie ; Idem, *Rapoartele baronului Sakellario /1843*, în „Vatra“, an XIII (1983), nr. 6, p. 147 A și nr. 7, p. 148 A ; Mircea Popa, *Un document din arhive germane privind „viitorul“ României*, în „Analele Univ. București, Seria Istorie, XXI, 1972, nr. 1 ; Horst Fassel, *Die Dobruđscha und das Schwarze Meer in den Berichten deutscher Donaureisender des 19. Jhs.*, în „Dacoromania“, III, 1975, 1976 ; Idem, *Rumänische Stoffe in der deutschen Literatur*, în „Forschungen zur Volks- und Landeskunde“, XXIV, 1981 ; Stela Marieș, *Die preussische Diplomatie und die Vereinigung der rumänischen Fürstentümer. Bemerkung auf Grund unveröffentlicher Unterlagen*, în „Anuarul Inst. de Ist. și Arh.“ A. D. Xenopol“, Iași, XVIII, 1981 ; Idem, *Die Rumänische Fürstentümer aus der Sicht deutscher Reisender und Diplomaten des ersten Hälfte des XIX. Jhs.*, în „Revue roumaine d'histoire“, Tom XXII, 1983.

² Ion Hurdubețiu, *Die Deutschen über die Herkunft der Rumänen*. Mit einem Vorwort von Akademiemitglied Constantin C. Giurescu, „Kriterion“ Verlag, Bukarest, 1977, 220 p.

³ Klaus Heitmann, *Das Rumänienbild im Deutschen Sprachraum 1775—1918. Eine imagologische Studie*, Bohlau Verlag, Köln-Wien, 1985, 364 p.

⁴ A. Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, București, 1972, 279 p. ; Idem, *Dacoromano-Saxonica. Cronicari români despre sași. Români în cronică săsească*, București, 1980 ; Mathias Bernath, *Habsburg und die Anfänge der rumänischen Nationsbildung*, Leiden, 1972, 249 p.

⁵ M. Bernath, *op. cit.*, p. 167 și urm. ; Kl. Heitmann, *op. cit.*, p. 33—35.

⁶ Vol. I—III, Viena, 1781—1782.

⁷ N. Edroiu, *Răsunetul european al Răscoalei lui Horea*, Cluj-Napoca, 1976 ; V. Roman, *Rumänien im Spannungsfeld der Grossmächte. 1774—1878*, I. Offenbach, Falk Verlag, 1987, p. 3—24.

cu germanii din centrul Europei dacă nu o „terra incognita“ — cum aprecia istoricul Thunmann la 1774 — oricum un spațiu mai puțin cunoscut decât America de Nord. Doar după deschiderea navigației cu vaporul pe Dunăre (1830) și extinderea șoselurii drumurilor în Transilvania și Bucovina se amplifică facilitățile de contact și cunoaștere între cele două popoare. Revoluționarea mijloacelor de comunicație și transport la începutul secolului șase, prin introducerea telegrafului și extinderea rețelei de cale ferată se petrece concomitent cu acutizarea fenomenelor socio-politice și apropierea din zonă.

În acest răstimp, *sursele de informare* se multiplică și se diversifică, fiind desigur inegale ca importanță și valoare. Negustorii, cărturarii, ofițerii și călătorii ocazionali sînt dublați de diplomații cu misiuni permanente și jurnaliștii ce transmit sistematic informații. Presa săsească din Transilvania, în principal cea din Sibiu și Brașov, fiind difuzată în diverse centre din statele germane, vehicula sistematic un volum impresionant de știri, informații și comentarii despre români și Țările Române⁸. Informația, lărgită și mai adesea reluată în periodicele vieneze, completată sau amendată cu știri ce exprimau poziția oficială a Curții vieneze. Periodicele săsești rezintă neîndoiește cea mai importantă arteră de scurgere a fluxului informațional despre Țările Române către publicul de limbă germană din centrul continentului. O altă sursă nemijlocită o formau periodicele de limbă germană editate la București, începînd cu „Bukarester deutsche Korrespondenz für die Vereinigten Fürstenthümer Moldau und Walachei“ (1859—1860), „Bukarester Allgemeine Zeitung“ (1864), „Die Epoche“ (1868) etc.

Interesul *factorului receptor* era amplificat de similitudinea fenomenelor social istorice pe care le traversau cele două popoare. Germanii, ca și românii și italienii, trăiau intens efervescența mișcării de unificare națională. Sentimentele lor de simpatie și solidaritate se potențau în înfrunarea cu inamicul comun reprezentat de Imperiul habsburgic. Absența niciunor motive de divergență între țările noastre și statele nord-germane, respectiv între România și Germania, pe parcursul întregului secol influențază favorabil imaginea românilor în cultura germană. Factori perturbatori intervin după crearea Imperiului bismarckian mai ales prin semnarea Dublei Alianțe dintre Germania și Austro-Ungaria, în 1879. Faptul este de natură să altereze percepția imaginii românești la germani prin convertirea deliberată a informației și aprecierilor de către surse austriece și ungare interesate în păstrarea Transilvaniei și Bucovinei în imperiul dualist. Aderarea României la Tripla Alianță în 1883 va anihila în mare măsură aceste efecte. Ele revin însă mai insidios după inaugurarea politicii „noului curs“ în ultima decadă a secolului, cînd Berlinul susține tot mai mult Imperiul austro-ungar amenințat cu degringolada, împotriva popoarelor asuprite. Era noua grilă prin care mai vechea „chestiune românească“

⁸ I. Pervain, Ana Ciurdariu, A. Sasu, *Românii în periodicele germane din Transilvania (1841—1860)*, *Bibliografie analitică*, vol. I (1778—1840), vol. II (1841—1860), București, 1977, 1983.

va fi receptată, dezbătută și popularizată în spațiul cultural german spre finele veacului.

Imaginea germană despre români nu este una statică. Dinamismul ei rezultă în primul rînd din evoluția fenomenelor social istorice din spațiul românesc. Revoluția de la 1848 și Unirea din 1859, Războiul de Independență și Mișcarea memorandistă sînt jaloanele de bază în evoluția opticii germane despre români și aspirațiile lor. *Trei mari etape* în evoluția acestei imagini sînt astfel vizibile : I. etapa cristalizării programului politic românesc ; II. etapa imaginii active sau a solidarizării cu lupta pentru făurirea României moderne și independente ; III. etapa intensificării mișcărilor naționale în Transilvania și Bucovina.

I Conturarea idealului unității românești în cultura și opinia publică germană s-a realizat treptat pînă spre mijlocul secolului al XIX-lea sub forma dezideratului unității statale integrale sau a „Daco-României”, pentru ca în anii unirii Principatelor să fie comentate, salutate și încurajate eforturile și consecințele excepționalului eveniment al creării României moderne. Evident, tonul favorabil al scrierilor din statele nord-germane contrasta cu poziția preponderent ostilă din spațiul cultural austriac. Distincția se impune și mai evident după 1866, cînd prezența perechii princiere/regale Carol de Hohenzollern și Elisabetha de Wied pe tronul noului stat național a accentuat tușa pozitivă, respectiv austriac-negativă a imaginii românești în spațiul de limba germană. Motivația de ordin politic este evidentă. Cucerirea independenței de stat a României, prin jertfa și bravura ostașului român în războiul româno-ruso-turc din 1877—1878, urmată logic de proclamarea Regatului în 1881, au fost evenimente istorice decisive și din perspectiva noii imagini a națiunii române în opinia Europei. Admirația și respectul sînt tot mai mult impulsuri pentru cunoașterea sa mai exactă și mai complexă. Știrilor din presă, însemnărilor de călătorie și rapoartelor oficiale de pînă acum li se adaugă studii istorice temeinice, statistici economice și demografice, minuțioase descrieri geografice și etnofolclorice, precum și avizate comentarii privind creația literar-artistică românească. Cîștigînd astfel în substanță, imaginea germană despre români și România se încheagă coerent, complex și pe datele realității românești. Invariantele ei revin sistematic pe parcursul întregului secol : *românii sînt un popor vechi și important al Europei. Eliberarea și modernizarea lui abia a început. Calitățile native ale românilor — agilitate, vigoare, rezistență fizică pe de-o parte, inteligență vie, mobilitate spirituală și moralitatea poporului de altă parte — permit să se prevadă acestei națiuni un mare viitor.* El implica idealul unității integrale a provinciilor românești, constatat și chiar salutat de autori germani de faimă ca F. Neigebaur, Richthofen, profesorul G. Gervinus, publiciștii R. Berger, W. Rudow, J. H. Schwicker etc., de suita diplomaților în rapoartele lor secrete despre mișcarea „daco-română” și „die rumänische Frage de la finele secolului al XIX-lea.

Ansamblul surselor și factorilor relevați au concurat la receptarea și persistența în cultura germană de-a lungul celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea a *imaginii viitoare României ca patrie a tuturor româ-*

nilor prefigurată și difuzată încă în prima etapă, 1848—1859, de o suită de personalități și tipărituri din statele germane pe cale de unificare.

Largă circulație în mediul cărturăresc au avut cele patru cărți consacrate poporului român de către unul dintre cei mai de seamă cunoscători și filoromâni ai veacului al XIX-lea, *Johann Friederich Neigebaur*. Celebrul istoric și publicist, autor a peste 100 de cărți, consul general al Prusiei în țările noastre timp de trei ani (1843—1846), care a străbătut timp de încă un an (1847) întreg spațiul românesc pentru a repera și repertoriza anticitățile daco-romane din Banat, Transilvania, Țara Românească și Moldova, va introduce în cultura germană o imagine globală și corectă a românilor și țării lor adevărate⁹, cu aprecieri pertinente ce persistă de-a lungul întregului secol.

Cunoașterea nemijlocită a istoriei dacilor din epoca romană și contactul cu realitățile românești de la mijlocul veacului al XIX-lea l-au condus spre concluzii științifice cu evidente semnificații politice. Și anume, pentru Neigebaur românii din cele trei țări aflate sub autoritate străină formează un popor compact de 8—9 milioane, ei sînt urmașii direcți ai dacilor și ai coloniștilor romani. Un popor neoromanic unit prin originea comună, prin limbă, religie, tradiții și mod de viață, ce a continuat să locuiască neîntrerupt în tot cuprinsul vechii Dacii. Cartea sa *Dacien. Aus dem Ueberreste des Klassischen Altertums* (Dacia. Din ruinele anticității clasice), Brașov, 1851¹⁰ se încheia cu o hartă a vechii Dacii, în realitate o veritabilă configurare a spațiului național românesc : din Banat pînă la țărmurile Mării Negre, de pe Crișuri pînă la Nistru și de la Dunăre pînă în Bucovina. Concluzia finală a cărții era că *românii sunt pe departe cei mai vechi și mai numeroși locuitori ai țării, iar Transilvania — echivalată cu „Dacia centrală“ — este inima pămîntului românesc*. Completîndu-și informația cu datele istoriei medievale și moderne românești, cu elemente statistico-geografice, în alte trei cărți¹¹ (*Beschreibung der Moldau und Walachei*, Leipzig, 1848, ed. II, 1856 ; *Moldowalachen oder Rumänien unter Russischen Schutz*, Breslau, 1855 și *Die constitutionelle Unabhängigkeit Siebenbürgens*, Breslau, 1862) și în cele cîteva zeci de articole răsfirate în reviste, gazete și publicații cotidiene de mare tiraj, Neigebaur a oferit conaționalilor săi răstimp de aproape două decenii informații ample despre „nobilul popor român“ de la Dunăre și Carpați ce-și merită o altă soartă¹². Deși fragmentați sub imperiul străine și asupriți de-a lungul secolelor de turci, ruși, austrieci și unguri, „Totuși — constată Neigebaur — Valahii sau românii, cum se numesc ei înșiși, reprezintă un popor important /al Europei/. În Moldova locuiesc peste 1.500.000 și în Muntenia aproape 2.500.000 ; deci împreună în cele două principate /traiesc/ 4.000.000 suflete. Basarabia cu cca 1 milion de români a fost

⁹ V. Cîndea, *Mărturii românești peste hotare. Mică enciclopedic de creații românești și de izvoare despre români în colecții din străinătate*, I, București, 1991, p. 342—492.

¹⁰ Primul volum începe să fie tipărit la Brașov, în 1848, de către Anton Kurz și Johann Gött, dar evenimentele din timpul revoluției amină apariția cu doi ani.

¹¹ V. Papacostea, *op. cit.*, p. 65 și urm.

¹² I. F. Neigebaur, *Beschreibung der Moldau und Walachei*, Leipzig, 1848, p. 362.

ruptă de Moldova și incorporată Rusiei. Austria și-a însușit în 1769 (sic!) Bucovina cu 200.000 români. În afară de aceștia în Transilvania, ținutul Maramureș și în Voevodina /Banat — n.n.)/ trăiesc încă peste 2 milioane de români... încă o jumătate de cuțo-vlahi trăiesc în Macedonia... astfel că întregul neam al românilor poate fi estimat la peste 9 milioane de suflete“¹³.

Dominantă în opera lui Neugebauer despre români a fost *imaginea României unitare*, în viitorul căreia a crezut, susținându-i legitimitatea în fața compatrioților săi și a Europei. În anii revoluției a combătut pretențiile Ungariei kossuth-iste asupra Transilvaniei și a denunțat ocupația militară ruso-turcă în Principate¹⁴, în anii luptei pentru unirea Principatelor a susținut idealul românesc împotriva opoziției Austriei și Rusiei, iar în pragul dualismului austro-ungar a respins aceleași pretenții anexioniste ungu-rești față de Transilvania¹⁵.

Poziția lui Neugebauer în cercurile intelectuale și politice germane de la mijlocul veacului trecut nu era singulară. Dimpotrivă, ea a fost urmată în forme și cu accente diferite, de nu mai puțin cunoscutul profesor universitar *Gottfried Gervinus* din Heidelberg, susținătorul lui Al. G. Golescu și Ioan Maiorescu pe lângă parlamentul din Frankfurt pe Main¹⁶ și ulterior îndrumătorul stimat al tînărului student A. D. Xenopol. A fost continuată de influentul diplomat baron *Richthofen* în anii revoluției și ai unirii¹⁷, care a susținut pe lângă cabinetul Prusiei efortul românilor pentru crearea statului național. Surprins de amplitudinea procesului de renaștere națională, Richthofen nu se mulțumește doar să constate că „din cei 8—9 milioane de oameni care aparțin numitei națiuni române, numai jumătate locuiesc Moldova și Țara Românească“, iar „cealaltă jumătate mai mare trăiește în Transilvania, Banat, Bucovina, Basarabia și Dobrogea“. El deplînge efectele dezastruoase ale fragmentării și dominațiilor străine asupra unui popor ce locuiește provincii atît de bogate și frumoase și, cu perspicacitate, sesizează că viitorul mai apropiat sau mai îndepărtat va înregistra zguduiri în Țările române ce vor reprezenta pentru Imperiul habsburgic o „puternică lovitură“, în urma căreia desprinderea Transilvaniei

¹³ *Ibidem*, ed. II-a, Breslau, 1859, p. 2.

¹⁴ În 1848—1849 Neugebauer publică prima ediție din „*Beschreibung*“ (Leipzig, 1848) și o suită de articole despre evenimentele revoluționare de la noi: *Die Walachen und Slaven an der unteren Donau*, în „*Jahrbücher der Geschichte und Politik*“, nr. din septembrie 1848, p. 297 și urm.; *Der Landbau und die Bauern in der Moldau und Walachei*, în „*Martens Erdkunde*“, Tom IV, 1848 nr. din decembrie 1848, p. 1—17. Traduce în germană și publică o serie de documente programatice ale revoluției române: Proclamația de la Izlaz, „Deșteaptă-te române!“; Proclamația lui Gh. Magheru de ridicare a arme, Petiția românilor din Bucovina din august 1848, Protestul românilor împotriva „Notei“ țariste din 19/31 iulie 1848, un articol al lui Gh. Bariț împotriva uniunii etc. Toate vor fi adunate și anexate volumului I. F. Neugebauer, *Moldo-Walachen oder Rumänen und der Russischen Schutz*, Breslau, 1855, p. 67—100.

¹⁵ I. F. Neugebauer, *Die constitutionelle Unabhängigkeit Siebenbürgens*, Leipzig, 1862 (traducerea cărții lui Al. Papiu Ilarian).

¹⁶ D. Ivănescu, H. Fassel, *Știri externe*, p. 355; Gr. Ploieșteanu, *Contribuții...* p. 633.

¹⁷ Stela Marieș, *Die preussische Diplomatie...*, p. 35 și urm.

și Bucovinei „va fi inevitabilă”¹⁸. O premoniție ce nu putea fi trecută cu vederea la Berlin, care era angajat în conflictul de lungă durată cu Austria pentru supremație în lumea germană a vremii. Ea revine constant în rapoartele sale despre Adunarea națională de la Blaj, din care unul este semnificativ intitulat „*Cu privire la străduințele națiunii române de la Dunărea de Jos*” (Iași, 10/22 iunie 1848). Comentariul său la rezoluția Adunării de la Blaj, pe care o anexează în traducere germană, e o descifrare a sensului documentului din 16 mai 1848 : prin proclamarea ca națiune politică independentă și respingerea solemnă a uniunii cu Ungaria „românii (*neamul cel mai numeros și în orice caz cel mai vechi al Transilvaniei*, care a fost supus pînă acum celorlalte trei națiuni — unguri, sași și secui), odată recunoscuți ca a patra națiune prin superioritatea românească a numărului voturilor, va izbuti să treacă cererile ei prin toate viitoarele diete”. În plus, această entitate națională „ajunsă la o poziție compactă va dori însă firesc... să atragă la sine părțile componente ale aceluiași neam” din Moldova, Țara Românească, Basarabia și Bucovina, care de altfel împreună „alcătuiesc o populație neamestecată de cca. 7 milioane de oameni”. Prin prezența la Blaj a reprezentanților veniți „*din toate părțile României*”, în special moldoveni, tendința unificării statale între români e o realitate evidentă, aprecia același consul german¹⁹.

Și pentru a spulbera superiorilor săi orice echivoc, el argumenta cu noi fapte, din domeniul practicii politice, intenționat selectate pentru acoperirea întregului spațiu etnic românesc. Reține mai ales intensa activitate desfășurată „în înțelesul unirii românești într-un stat” sub un principe german sau austriac, faptul că în acest scop în Transilvania acționau „comitete proprii”, că la Cernăuți a luat ființă ziarul „Bucovina”, care a exprimat deschis acest țel în programul său și că în Principate sînt foarte activi mai mulți „emisari” transilvăneni.

Fiind de acum de notorietate publică și de domeniul practicii politice imediate, lupta pentru făurirea României moderne desfășurată în arealul românesc de la 1848 îl determina pe diplomatul german să solicite Prusiei precizarea atitudinii sale. Dar, cum remarcase și predecesorul său, dacă pînă acum ne-am obișnuit ca probleme de acest fel să fie discutate de către diplomația puterilor și de către suverani, de acum ea începe să fie dezlegată de către popoare. Deci, *ceea ce săvîrșeau românii la 1848 intra între faptele ce prefigurau dreptul la autodeterminare al popoarelor.*^{19a}

¹⁸ *Anul 1848 în Principatele Române. Acte și documente* Tom II—III, București, 1902 ; Stela Mărieș, *op. cit.*, p. 35 și urm.

¹⁹ Gr. Ploieșteanu, *Corespondențe diplomatice*, în „Vatra”, 1978, nr. 87 din 20 iunie.

^{19a} Un alt exemplu grăitor vine de la nivelul presei din Germania : Relatînd cu detalii desfășurarea grandioasei Adunări Naționale de la Blaj din 3—5 mai 1848, pe baza unei mărturii de la fața locului, cotidianul de mare tiraj „Augsburger Allgemeine Zeitung” din 23 mai 1848 găsea cel mai potrivit să sintetizeze programul votat de cei peste 40.000 de români în formula lapidară a „renașterii anticei Dacii”, adică a voinței de întemeiere a unui „*Imperiu daco-român de la Tisa pînă la Nistru și din Carpați de Nord pînă la Dunăre*”, p. 11—13 și 21—22 ; Un alt autor german relatea din Cluj, la 16 iunie 1848 că : „*În Sibiu se instigă împotriva Uniunii cu Ungaria și se face propagandă pentru întemeierea unui Regat daco-român*” ; o relatare ulterioară, din 30 iunie a aceluiași ziar, preciza că românii opun pretențiilor un-

În suta scrierilor ce configurează viitoarea Românie se inserează și broșura publicistului sas Daniel Roth ce pledează împotriva uniunii Transilvaniei cu Ungaria și pentru constituirea aceluia „*regat al Daciei*“ sub sceptrul coroanei austriece. Cu rezonanță în presa din statele germane, broșura pastorului sas a continuat să vehiculeze în cultura germană aceeași imagine stereotip a unității românești²⁰.

II. În timpul Războiului Crimeii și a luptei pentru unirea Moldovei cu Țara Românească, Prusia și Confederația germană au manifestat interes sporit pentru problematica Principatelor române. Fluxul informațional în ambele sensuri prin mijlocirea presei și a căilor diplomatice, a crescut simțitor. În cercurile politice și opinia publică mai stăruiau ecurile proiectelor dacice din timpul revoluției, vilva stîrnită de tipărirea de către pașoptiștii exilați a „*Cîntării României*“, la Paris și Sibiu în 1850 și de difuzarea „*Apelului Comitetului central european democratic către poporul român*“, în 1851 pentru acțiune comună de eliberare a popoarelor central-europene²¹. Ample comentarii de presă se referă la primele dezbateri ale problemei unirii Principatelor de către diplomația europeană, la Viena și Paris în 1855—1856. Prezența la București a membrilor *Comisiei europene de informare* în 1857 a fost o sursă foarte importantă de cunoaștere a opțiunii unioniste a poporului român de către cancelariile celor șapte state europene. Reprezentantul Prusiei era tocmai baronul Richthofen, ale cărui simpatii pentru idealul unității statale românești înriurea pozitiv atît poziția oficialităților berlineze cît și opinia publică din statele nord-germane²².

Atitudinea Austriei și Prusiei față de mișcarea unionistă din Principatele române și unirea sub Al. I. Cuză s-a reflectat în mulțimea telegramelor, notelor și rapoartelor diplomatice și consulare, în actele de cancelarie, dar și în suta articolelor de presă, broșurilor și scrierilor contemporane. Capitol distinct și bine cunoscut istoriografiei unirii, problematica interesează aici numai în măsura în care reacția oficială ostilă a Vienei a fost contracarată deschis în publicistica nord-germană a vremii și, discret, de către *cercurile oficiale din Prusia favorabile unirii românilor*²³.

gare voința de a se uni cu Țara : „Ei /românii/ nu vor să fie aserviți fizic, pe față și spiritual de către Ungaria ci, ca urmași ai anticilor romani, ca fii ai lui Traian... vor să formeze un popor mare, unit, căruia trebuie să-i aparțină țara pe care au locuit-o din timpuri străvechi“.

²⁰ Daniel Roth, *Von der Union und nebenbei ein Wort über eine mögliche Dakoromanische Monarchie unter Österreichs Krone*, Sibiu, 1848, 45 p. ; tradusă în românește de Septimiu Albini, *Despre Uniune...*, Sibiu, 1895, 94 p.

²¹ Cornelia Bodea, 1850 : „*Cîntarea României*“ la Paris și la Sibiu, în „*Magazin istoric*“, 1984, nr. 11, p. 37—39 și nr. 12, p. 28—31.

²² Ș. Rădulescu-Zoner, *Opinia publică unanim unionistă*, în „*Magazin istoric*“, 1930, nr. 1, p. 34—37.

²³ R. V. Bussy, *L'Autriche et les Principautés Roumaines*, București, 1936, p. 193 și urm. ; T. W. Riker, *Cum s-a înfăptuit România*, București, 1937 și D. Ivănescu, *Diplomații străini despre Al. I. Cuză și Unirea Principatelor*, în „*Revista Arhivelor*“, 1983, nr. 4, p. 363—365 ; Arh. St. București, Microfilm Austria, rola 4, c. 417, r. 24 ; c. 175—178 ; r. 92, c. 810—815 ; r. 100, c. 533—543, r. 111, c. 415—427 ; *Unirea Principatelor Române în conștiința europeană*, I, p. 18, 24—32, 35—42, 54—80, 81, 226—231 și urm.

Consolidarea statului național român modern sub Al. I. Cuza și manifestările sale de independență găsesc înțelegere și sprijin în opinia publică germană, în contrast cu ostilitățile Curții vieneze. Proiectele de luptă comună a popoarelor din Europa centrală și de Sud-Est din anii 1862—1863, cu toată discreția păstrată de cercurile diplomatice, stîrnesc o vîlvă nedisimulată în presă. Știri contradictorii se refereau la atitudinea României față de inițiativele lui Mazzini și Garibaldi privind confederarea ca formulă de eliberare de sub imperiile autocrate²⁴. Cu atît mai de înțeles tonul entuziast cu care a întîmpinat presa germană venirea pe tronul Principatelor unite a prințului Carol de Hohenzollern la scurt timp după abdicarea domnitorului Al. I. Cuza, într-un moment în care Austria, Rusia și Turcia repun în discuție mai vechi planuri separatiste²⁵. Semnificativ faptul că după 1866 tot mai mulți publiciști germani folosesc denumirea de „România” în locul numelui oficial de „Principatele Unite”, susținînd astfel indirect intențiile guvernelor române de a obține consacrarea internațională a noii denumiri și a pregătirii dobîndirii independenței pe cale politico-diplomatică²⁶.

La întregirea imaginii unității românești și a difuzării ei în opinia publică germană rol esențial a revănit presei, în deosebi aceleia din 1848—1859²⁷. Deși investigarea ei sistematică este încă un deziderat, cercetările sporadice lasă să se întrevadă cîteva constatări semnificative. În perioada amintită, cînd problematica unității național-statale era o preocupare prioritară atît în spațiul german cît și în cel românesc, presa de cele mai diverse nuanțe și orientări sesizează similitudinea opțiunilor și a împrejurărilor, ceea ce generează reciproc atitudini comprehensive și manifestări solidare. Faptul a fost probat cu detalii convingătoare pentru „Vossische Zeitung” din Berlin²⁸, „Deutsche Zeitung” din Heidelberg și „Allgemeine Zeitung” din Augsburg²⁹. Dar peisajul publicisticii germane din timpul revoluției

²⁴ R. V. Bossy, *Vechi năzuințe federaliste în sud-estul Europei*, ARMSI, seria III, Tom 22, București, 1939—1940, p. 437—451; H.H.St.A. Wien, Informationsbureau, pachet XCV/1863, p. 63, 186—188 și 231—242; V. Cîndea, *op. cit.*, I, p. 70; Șt. Delureanu, *Mazzini e Garibaldi tra pragetto e azione nell' Europa Centro-Orientale (1859—1870)*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, Tom 22, 1983, nr. 2, p. 162—165.

²⁵ Paul Henry, *L'abdication du prince Cuza et l'avènement de la dynastie de Hohenzollern au trône de Roumanie*, Paris, 1930, anexe la p. 153—456 (Documentele sînt în H.H.St.A., Politisches Archiv, reflectînd reacțiile cercurilor politice din Anglia, Franța, Rusia și Turcia).

²⁶ Radu Rosetti, *Un capitol al luptei pentru neaternare*, în „Acad. Rom., Mem. Sect. Istorie”, Seria III, Tom 25, 1943—1944, p. 105—120 și anexe doc., p. 121—140; Arh. St. București, microf. Austria, rola 324, c. 525—529.

²⁷ I. Pervain, Ana Ciurdariu, A. Sasu, *op. cit.*, II; *Anul 1848 în Principatele Române. Acte și documente*, vol. I—VI, București, 1902; *Români la 1859...*, vol. I—II, București, 1984.

²⁸ T. Pavel, *Revoluția de la 1848...*, în „Revista de istorie”, 1974, nr. 3, p. 429—443.

²⁹ „Augsburger Allgemeine Zeitung”, nr. 157, 5 iunie 1848, *Beilage*, p. 2507—2508 publică relatarea unui martor ocular de pe Cîmpia Libertății din Blaj, din 15 mai 1848 sub titlul *Sieben biirgisch—Walachische nationale Versammlung*. Ampla descriere a adunării, însoțită de traducerea integrală a programului în 16 puncte votat de cei 40.000 de români, culminează cu relatarea voinței românilor de a crea „Imperiul daco-român de la Tisa pînă la Nistru și din Carpații de nord pînă la Dunăre”.

și a unirii este extrem de divers și bogat³⁰, iar informațiile despre români și aspirațiile lor politice transmise pe această cale erau tot mai cuprinzătoare și exacte. Alături de cotidienele de mare tiraj ca „Augsburger Allgemeine Zeitung“, „Leiziger Tageblatt“ și „Deutsche Allgemeine Zeitung“ din același oraș, respectiv „Frankfurter Allgemeine Zeitung“, „Kölnische Volkszeitung“ și „Münchener Zeitung“, un mare număr de periodice locale și efemere relevau același interes statornic pentru acțiunea de unificare statală a românilor, italienilor și a altor popoare („Neue Hessische Zeitung“ din Kassel, „Neue Erfurter Zeitung“, „Neue Rheinische Zeitung“, „Thüringer Allgemeine Zeitung“ din Erfurt, „Kieler Wochenblatt“, „Heidelberger Journal“, „Karlsruher Zeitung“, „Dresdener Zeitung“ și altele)³¹. Frecvența și varietatea referirilor la români, ca și valoarea lor diferă, dar nota comună pentru majoritatea dintre ele era inserarea sistematică a știrilor și comentariilor despre toate provinciile românești, ceea ce sugera cititorului german, fie și indirect, imaginea globală a națiunii române și a teritoriului său național. Mai ales în anii 1848—1859 și 1877—1878, presa germană citată, sesizând momente și fapte din acțiunea românilor pentru libertate și unire, îi prezenta pe români ca pe o *națiune compactă și omogenă*. Relevarea fizionomiei specifice și a trăsăturilor caracteristice națiunii române denotă înțelegere și simpatie, iar starea de înapoiere, adesea corect explicată, generează atitudini active de solidarizare cu eforturile ei de modernizare, industrializare și consolidare a statului. Nu lipsesc, desigur, nici explicațiile superficiale, știrile eronate sau chiar defăimările. Ori, așa cum constată un cercetător avizat, *substituirea imaginii reale cu clișee negative* la adresa românilor era rezultatul fie al necunoașterii, fie al superficialității observatorului, dacă nu chiar reflexul unei atitudini politice ostile de inspirație ungaro-austriacă sau maghiaro-săsească³².

Notabil pentru funcția activă a imaginii românești în cultura germană este declanșarea unor polemici împotriva detractorilor și a defăimătorilor interesați. Scrierile defăimătoare încercau să creioneze o altă imagine decât cea preponderent pozitivă despre români, vehiculată în spațiul german. Pentru acestea, români erau *săraci* nu datorită stăpînirilor străine, a frecventelor războaie și a exploatării inumane la care au fost supuși secole la rînd, ci datorită unor defecte și vicii naturale. Erau scrieri ce prelungeau imaginea confectionată de către exponenții nobilimii transilvănene, de către Sulzer și Engel în vremea Răscoalei lui Horea și a Supplex-ului³³, clișee negative reluate cu asiduitate de către cei interesați atît la 1848 cît mai ales în momentele cheie ale mișcării naționale de eliberare și unitate din a doua jumătate a veacului al XIX-lea³⁴. Pe acest

³⁰ Joachim Kirchner, *Das Deutsche Zeitschriftenwesen. Seine Geschichte und seine Probleme*, Teil II : *Von Wiener Kongress bis zum Ausgange des 19. Jhs.*, Wiesbaden, Otto Harrassowitz, 1962 ; Idem, *Bibliographie der Zeitschriften des Deutschen Sprachgebietes bis 1900*, Bd. I : 1831—1870, Bd. II : 1871—1900, Stuttgart, 1971—1972.

³¹ Joachim Kirchner, *Das Deutschen Zeitschriftenwesen...*, Bd. II, p. 120 și urm.

³² Klaus Heitmann, *op. cit.*, p. 77.

³³ N. Iorga, *Istoria Românilor în călători*, vol. II ; David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, ed. III, București, 1984.

³⁴ Ion Hurdubețiu, *op. cit.*, p. 62 și urm.

fundal imagistic se încercase grefarea unei teorii „științifice“ menită să uzurpe temeiurile istorice ale aspirației poporului român la libertate și unitate național-statală. Lansarea *teoriei lui Rössler* privind originea și continuitatea românească a atras într-o celebră dispută științifică nume de prestigiu din istoriografia, geografia și etnologia germană : Jakob Burckhard, Th. Mommsen, Julius Jung, H. Kiepert, Leopold von Ranke, Lorenz Diefenbach, Rudolf Bergner, P. Lehmann, O. von Dungern etc. Aproape toți sesizează semnificația extraștiințifică a disputei, relevând că în timp ce pentru români teza continuității este „paladiul renașterii lor naționale“ pentru adversarii lor combaterea romanității și continuității era o modalitate de a justifica aspirări și pretenții anacronice³⁵.

III. *Războiul pentru cucerirea independenței* de stat a României din 1877—1878, moment hotărîtor în evoluția luptei românești pentru libertate și unitate politico-statală, a marcat totodată o puternică înrîurire asupra percepției realităților românești în conștiința europeană. Actele de vitejie ale soldatului român au uimit Europa vremii, iar legăturile tînărului stat independent cu lumea se intensificau pe toate planurile. Manifestarea concretă a conștiinței unității naționale românești, sprijinul moral, material și uman acordat României de către populația română a Transilvaniei, Banatului, Crișanei, Maramureșului, Basarabiei și Bucovinei a fost recepțată de publicistica europeană a vremii ca o probă suplimentară a unității de voință și acțiune a unei națiuni cu mare viitor³⁶. *După recunoașterea internațională a Independenței și proclamarea Regatului în 1881, unirea Transilvaniei, a Bucovinei și Basarabiei cu România s-a înscris în gândirea politică a vremii și în programul mișcării naționale române ca idee politică fundamentală.* Tot mai insistent, obștea românească era stăpînită de convingerea că obiectivul politic primordial ce stătea în fața poporului român constă în desăvîrșirea unității sale de stat. Această convingere, împărtășită în taină de către populația română în spațiul intracarpatic și dintre Prut și Nistru, deschis exprimată în cuprinsul României libere de către exponenții mișcării naționale, a fost sintetizată de mai vechea *doctrină a daco-românismului* relansată acum ca stindard al luptei pentru făurirea României moderne, unitare și independente. Percepția idealului daco-roman în cultura și opinia publică germană cunoaște o etapă de vîrf în anii imediat următori războiului de independență.

Ascensiunea doctrinei daco-române în spațiul românesc este sesizată și semnalată cercurilor politice și conștiinței publice germane de cele mai felurite surse. Astfel, consulul austro-ungar Mayr din București raporta Vienei, la 2 august 1882, despre consfăturile secrete ținute la Brașov de către reprezentanții românilor transilvăneni sub deviza „*Dacia a existat și*

³⁵ *Ibidem.*

³⁶ Barbara Jelavic, *Austria-Hungaria, Romania and the Eastern Crisis, 1876—1878*, în „Südost-Forschungen“, München, 1971, Bd. 30, p. 111—141; Ion I. Nistor, *Consecințele războiului pentru neatîrnare asupra românilor din Bucovina și Basarabia*, în „Războiul neatîrnării, 1877—1878“, București, 1927, p. 171—191; T. Pavel, „Daco-România“ în viziunea generației independenței, în „Muzeul Național“, București, 1978, nr. 4 p. 147—148; *Independența României. Documente*, vol. II/1, p. 351—353, 382—383; II/2, p. 20, 35—36, 38—42 și urm.; vol. IV, *Documente diplomatice 1873—1881*, București, 1977, 705 p.

trebuie, mai devreme sau mai târziu, să fie refăcută”³⁷. Rapoartele de călătorie prin Transilvania ale informatorului secret Lachmann înștiințau sistematic despre azeziunea populară de masă la idealul daco-român: în zona Munților Apuseni populația vorbea deschis despre apropiata destrămarea a Monarhiei austro-ungare și unirea Transilvaniei cu România: despre festivitățile cîmpenești „de înfrățire” la care se toastează pentru „unirea grabnică cu România”, la consfătuirile politice ale Partidului Național Român și la întrunirile „Astrei” se putea constata cât de mare este numărul românilor transilvăneni ce credeau „că unirea cu România nu este decît o chestiune de zile”³⁸. Semnificativ faptul că doctrina daco-românismului era împărtășită chiar de către sașii transilvăneni, așa cum constată Lachmann în călătoria sa prin sudul Transilvaniei în septembrie 1881: „în Transilvania și în special în localitățile situate în apropierea graniței, fără a excepta Brașovul, starea de spirit este destul de apăsătoare. Populația își exprimă nemulțumirea generală fără reținere. Am avut prilejul să discut cu mai mulți cetățeni ai coloniei săsești, care nu s-au sfiit să recunoască în fața mea că singura lor speranță o întrezăresc în aceea că provincia (Transilvania) va deveni odată românească. În ce-i privește pe români, se găsesc pretutindeni suficiente persoane nemulțumite care descriu în cele mai frumoase culori România Mare a viitorului”³⁹.

Atenția opiniei publice germane a fost cel mai frecvent reținută de activitatea societăților cultural-patriotice românești, îndeosebi de „Societatea Carpații” de la București, înființată la 24 ianuarie 1882 de către intelectuali, studenți, publiciști, negustori și ofițeri animați de idealul daco-român. Lor li s-au adăugat chiar în faza constituirii, personalitățile cele mai reprezentative ale spiritualității și creației literar-științifice românești: Mihail Eminescu, Bogdan P. Hașdeu, Titu Maiorescu, Ioan Slavici, Grigore Tocilescu, Vincențiu Babeș, Aurel Mureșan, Vasile Maniu etc. Societatea „Carpații” a acționat pentru fortificarea conștiinței naționale și pregătirea momentului eliberării provinciilor înglobate în Monarhia austro-ungară pe calea insurecționării și a luptei armate a întregului popor român. Intensa activitate a Societății „Carpații” pentru pregătirea unei forțe armate în vederea războiului de eliberare națională, deși desfășurată în secret între 1882—1885, nu a scăpat neobservată de observatorii și publiciștii străini. Rapoartele confidentiale ale reprezentanților austro-ungari și germani din anii amintiți, dominate de impresia puternicului atașament românesc față de idealul Daco-României⁴⁰ au furnizat presei din Germania nu numai știri și informații, ci și prilejul unor comentarii și chiar polemici pe tema mișcării naționale românești și a impactului unirii Transilvaniei cu România asupra raporturilor dintre România și Puterile Centrale. Aderarea secretă din octombrie 1883 a României la Tripla Alianță, menită să stimuleze

³⁷ Arh. St. București, Microfilm Viena, Rola 9, c. 767-823, E. Rutkovski, *Österreich-Ungarn und Rumänien 1880-1883. Die Proklamierung des Königreiches und die rumänische Irredenta*, în „Südost-Forschungen”, München, XXV (1966), p. 263-283.
T. Pavel, *Mișcarea românilor pentru unitate națională*, vol. I, p. 17-24.

³⁸ *Raportul lui Lachmann către Ministerul de externe al Austro-Ungariei*. București, 3 octombrie 1881; Rutkovski, *op. cit.*, p. 204-205; T. Pavel, *op. cit.*, p. 22.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ Rapoarte publicate în T. Pavel, *Mișcarea...*, vol. I, p. 125-126.

roluția favorabilă a raporturilor României cu Germania și Austro-Ungaria, s-a dovedit ineficientă în privința asigurării unui suport popular atît de mult cît o parte a națiunii române suferea rigourile politicii de naționalizare ale Regatului ungar ⁴¹.

În acest context, intervenția factorului politico-diplomatic în conturarea imaginii agreate la Berlin, Viena și Budapesta a reprezentat o permanentă presiune asupra mijloacelor de informare. Organele de presă ale misterului de externe din Viena, „Vaterland“, „Wiener Zeitung“, „Wiener Abendpost“ și „Fremdenblatt“ împreună cu oficiosul maghiar „Pester Lloyd“ și „Ungarische Revue“ desfășurau o propagandă sistematică de deturarea a realităților românești și a obiectivelor mișcării naționale. Lor li adaugă suita de broșuri, cărți, atlase, scrieri politice, hărți de inspirație austro-ungară cu aceeași intenție. Astfel chiar publicul german simțea nevia unei informări corecte din surse demne de încredere. Această stare de fapt era sintetizată de către ziarul „Leipziger Tageblatt“ în noiembrie 1885, care saluta apariția publicației „*Rumänische Revue*“ prin intermediul căreia cititorul german va avea posibilitatea să ajungă la „știri demne de încredere... despre situația și aspirațiile românilor de sub coroana Sf. Ștefan mai ales să îndrepte numeroasele denaturări ale situației lor ⁴². Astfel că stăruirea editurii revistei „*Rumänische Revue*“ în limba germană de către Ștefan Diaconovici, cu sprijinul conducerii PNR de la Sibiu, venea în împlinirea dorinței publicului din Germania de informare corectă asupra uneia din problemele fierbinți ale Europei. În zece ani de apariție, această revistă lunară de politică și cultură a adus un imens serviciu cauzii naționale românești peste hotare și corecteii informații a opiniei publice germane. Dintr-o listă mai lungă a ziarelor din Germania, care au apreciat favorabil revista lui Diaconovici, notabile sînt opiniile exprimate în „*Preussische Jahrbücher*“, redactat de profesorul universitar H. Delbrück din Berlin și în „*Leipziger Tageblatt*“ (an III, nr. 269/1885). Apreciind „*Rumänische Revue*“ drept un exponent obiectiv „al celor trei milioane de mâini din Ungaria“, pentru ale căror suferințe are cuvinte de stimă și simpatie, gazeta berlineză formează judecăți aspre la adresa presei oficiale din Austro-Ungaria, care „nu lasă să treacă nici o zi fără să agite, într-un ton pătimăș și prin știri deformate și răuvoitoare, împotriva naționalităților“ ⁴³. Ziarul din Leipzig critică politica cercurilor guvernante pentru neasimilarea a naționalităților apreciată ca „o utopie... un efort absolut nerealizabil“ care „trebuie să ducă la cea mai periculoasă criză internă“ a Ungariei. Răspunzînd interesului cititorilor din Germania ambele publicații din Berlin și Leipzig formulau dorința de a se publica informații cît mai detaliate despre starea economică, acțiunea politică și mișcarea literar științifică atît din Transilvania cît și din România, pentru a forma imaginea globală a progreselor națiunii române ⁴⁴. Aprecieri similare sînt formulate în alte gazete și ziare germane ca : „*Norddeutsche Allgemeine Zeitung*“ (19 august 1886), „*Berliner Post*“ și „*Münchener Zeitung*“.

⁴¹ S. Rădulescu-Zoner, N. Căzan, *op. cit.*, p. 72.

⁴² Cf. „*Rumänische Revue*“, an I (1885), nov., fascicola 5, p. 278.

⁴³ *Ibidem*, p. 277-281.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 278.

Astfel articolul „*Românii și germanii din Austria*“, publicat în „*Berliner Post*“ de către consilierul legației germane din Petersburg, salută în primul rând rolul și ținuta revistei românești și rolul ei în restabilirea adevărului: mistificate de către presa subvenționată de guvernarea de la Budapesta.

Pe măsura intensificării mișcării naționale românești și a sporirii eforturilor sale de informare sistematică a opiniei publice germane, se constată o modificare de optică în țările Triplei Alianțe, o vizibilă creștere a interesului și simpatiei pentru năzuințele națiunii române. Astfel celor trei publicații germane — din Leipzig, Berlin și München — care în 1885 începuseră să publice articole sistematice și opinii favorabile mișcării naționale românești, în anul următor li se adaugă alte trei mari cotidiene din Frankfurt și Berlin („*Frankfurter Zeitung*“, „*Norddeutsche Allgemeine Zeitung*“ și „*Berliner Post*“⁴⁶). În 1890 problematica națională română preocupa statornic o nouă reviste, gazete și cotidiene din Germania și altele de limbă germană din Austro-Ungaria, inclusiv ziarele săsești din Transilvania. Între acestea amintim „*Kreuzzeitung*“, „*Germania*“ și „*Stadtsbürger Zeitung*“ din Berlin⁴⁷. Faptul probează intrarea problemei naționalităților din Imperiul habsburgic în centrul atenției publicului cititor din Germania. Interesul și simpatia publicului german au stimulat atitudini potrivnice politiciilor cercetătorilor guvernante din imperiul aliat, generând adesea polemici de presă între publicații din Germania și cele din Austro-Ungaria, sau între periodicele oficiale și cele de opoziție din Imperiul german pe tema mișcării naționale românești. Mai cunoscute sînt disputele între oficiosul „*Berliner neueste Nachrichten*“, pe de o parte, „*Allgemeine Zeitung*“ din München și „*Kreuzzeitung*“ de la Berlin pe de altă parte, din anii 1889—1890, sau riposta dată ziarelor ungare „*Pester Lloyd*“ și „*Nénzet*“ de cîteva publicații germane de mare tiraj în legătură cu programul și tactica boicotării vieții parlamentare de către PNR sau referitor la hotărîrile conferințelor naționale de la Sibiu și la justetea conținutului documentelor politice reprezentative pentru mișcarea memorandistică.

O vizibilă creștere a prestigiului european al mișcării naționale române din Transilvania s-a înregistrat între 1892—1894, în răstimpul dintre înaintarea Memorandului și procesul politic de la Cluj. Textul german al *Memorandului* și documentata lucrare a lui Eugen Brote, „*Chestiunea românilor din Transilvania*“ tipărită la Berlin în 1895 au avut un rol decisiv în informarea opiniei publice germane asupra obiectivelor și justetei luptei politice românești⁴⁸. Privite ca manifestări de solidaritate a opiniei progresiste germane cu mișcarea națională română, articolele de presă amintite relevă afirmarea treptată a unei *conștiințe publice active*, contrare atitudinii oficiale a Berlinului și a politicii Triplei Alianțe în sud-estul con-

⁴⁵ *Deutsche Stimmen über „Rumänische Revue“*, în „*Rumänische Revue*“, II (1886), fascicola 7-8, iulie-august, p. 398-399.

⁴⁶ Cf. „*Tribuna*“, Sibiu, III (1886), nr. 50 din 11 martie, nr. 159 din 12/24 iulie.

⁴⁷ Cf. „*Tribuna*“, Sibiu, 1890, nr. 243 din 25 oct./6 nov., nr. 246 din 28 oct./9 noiembrie, nr. 250 din 2/14 nov., nr. 252 din 4/16 nov.

⁴⁸ E. Brote, *Die rumänische Frage in Siebenbürgen und Ungarn. Eine politische Denkschrift*, Berlin, 1895.

mentului. Asociată valului de proteste ce a cuprins întreg spațiul românesc, gesturile de solidaritate venite din rîndurile populației din Germania anilor 1890—1894 se înscriu între factorii importanți de presiune asupra guvernelor austro-ungare. Iar eliberarea din închisorile ungare a conducătorilor memorandiști, în septembrie 1895, trebuie privită și ca un prim succes al opiniei publice progresiste de pe continent.

Ecoul mișcării memorandiste. Presa a contribuit la zdruncinarea înraderii cercurilor politice din Germania în eficiența alianței secrete cu România, cît timp realitățile transilvane, dezvăluite sistematic, apăreau în oată gravitatea lor. De asemenea semnalul de alarmă formulat de către „Frankfurter Allgemeine Zeitung“, cotidian de mare tiraj, într-un articol cheiat cu un avertisment adresat guvernului ungar : „Cei din Pesta trebuie să înțeleagă că nimeni nu poate să-și susțină bună prietenie cu cineva, înd maltratează pe fratele lui !“⁴⁹

Reluate de alte publicații germane, avertismentul exprima teama cercurilor politice germane în privința posibilei îndepărtări a României de Tripla Alianță, îndeosebi în anii 1890—1892 în preajma reînnoirii alianței secrete cu statul român. Așa se explică intervenția oficiosului berlinez Germania“, în octombrie 1890, prin care solicita guvernului german punerea sub scutul său a românilor din Imperiul habsburgic⁵⁰. În timp ce „Magdeburgische Zeitung“ considera de datoria presei germane de a-și ridica vocea“ în apărarea lor cît timp guvernele de la Viena și Berlin nu manifestă solitudinea necesară⁵¹. Opinii similare întîlnim în suita articulelor din „Kölnische Zeitung“, „Münchener Allgemeine Zeitung“ și „Preussische Zeitung“. O notă aparte aducea în corul presei germane influentul cotidian berlinez „Preussische Zeitung“ (Kreuzzeitung). Ca ziar de opoziție publicase o suită de materiale în apărarea românilor transilvăneni, dar editorialul tipărit la 7 octombrie 1890 le depășea pe toate. Sub titlul „Die echtlosigkeit der Rumänen in Ungarn“ cunoscutul publicist Ludwig Schwenhagen lansa un atac fulminant împotriva Austro-Ungariei pentru politica sa de intoleranță față de naționalități, ce depășea — zicea el — tratamentul aplicat de turci creștinilor din Balcani, făcînd-o direct răsunătoare pentru consecințele inevitabilei îndepărtări a României de Tripla Alianță⁵². Veracitatea afirmațiilor irită cabinetul vienez și alerază cercurile politico-diplomatice de la Berlin, mai ales că reprezentanții lor de la București, Goluchowski și von Bülow confirmau că opinia era împărțită și de către oficialitățile române, inclusiv de către regele Carol⁵³.

⁴⁹ „Frankfurter Zeitung“, 1836, nr. din 11 iulie. Cf. „Tribuna“, Sibiu, III (1886), p. 159 din 12/24 iulie

⁵⁰ Cf. „Tribuna“, Sibiu, VII (1890), nr. 246 din 28 oct./9 nov.

⁵¹ Cf. „Tribuna“, Sibiu, IX (1892), nr. 132 din 19 iunie/1 iulie.

⁵² Schwennhagen J., *Die Rechtlosigkeit der Rumänen in Ungarn*, în „Preussische Zeitung“ (Kreuzzeitung), Berlin, 1980, nr. din 7 oct. ; Text reprodus și analizat de T. Pavel, *Mișcarea românilor*, I, p. 221-223.

⁵³ Politisches Archiv, Bonn, I.A.A. -1, Österreich 104, Bd. 1-2, *Bülow către Carol*, telegramă cifrată, București, 18 nov. 1890.

Efectele informării sistematice, sobre și argumentate a opiniei publice germane generează nu numai simpatie și solidaritate cu acțiunea dreaptă și curajoasă a națiunii române, ci și gesturi de sprijinire concretă a acesteia. Numeroși intelectuali, studenți și oameni politici înfiripă corespondențe cu fruntașii românilor transilvăneni, efectuează călătoriile de informare în Transilvania și România, publică în țara lor articole, cărți, și broșuri despre realitățile prezente, despre istoria și cultura poporului român. Compleții și informațiile livrești cu cele văzute și auzite pe meleagurile noastre scriitorii și publiciștii germani Gustav Rasch (1873), Georg Hess (1876), Gerhard Rath (1880), Rudolf Bergner (1886—1892), W. Rudow (1892), Ludwig Schwenhagen (1890—1895), Mite Kremnitz (1880—1890) ș.a. sunt autorii unor cărți ce difuzează în lumea germană informații detaliate privind românii și România, cu împlinirile, suferințele și speranțele lor de viitor. În contrast cu defăimările lansate de cei interesați, cartea lui Gustav Rasch releva încredere în viitorul națiunii române întemeindu-se pe calitățile fizice și morale ale țaranului român : „Măsura și cumpătarea, hărnicia și curățenia sînt principalele trăsături ale caracterului său. El este exponentul viitorului politic al poporului român“ — nota el⁵⁴. Mite Kremnitz va polemiza cu etnologul L. Deifenbach, în a cărui *Völkerkunde Osteuropas* (vol. I, Darmstadt, 1880) au fost preluate fără discernământ afirmații tendențioase privind starea materială și morală a românului confundîndu-se efectele sărăciei perpetue cu presupuse înclinații naturale⁵⁵. *Gerhard Rath* din Heidelberg își formulează observațiile de călătorie prin ținuturile românești transilvănene ca o critică drastică la adresa denigratorilor poporului român. Cartea sa dedicată Transilvaniei reflectă impresia puternică provocată de *sărăcia populației românești pricinuită — afirmă Rath — de secole de asuprire la care a fost supusă tocmai din partea acelor care au defăimat-o : nobilii, sașii și secuii*. Mărturia directă întărește cu documente și scrieri istorice, inclusiv cele prea puțin favorabile ale episcopului G. D. Teutsch. Publicistul din Heidelberg își încheie cartea cu rînduri de admirație pentru un popor atît de vitregit de istorie care în secolele de suferință și umiliri nu și-a pierdut nicicînd speranța în viitorul său⁵⁶. Din aceeași simpatie și respect pentru adevăr, Academia de științe din Viena săvîrșise în 1889 gestul semnificativ al traducerii în germană și a tipăririi cărții francezului Ami Boué (*Die Europäische Türkei*, 2 vol., Viena, 1889), în care portretul individual și colectiv al românului amintează de noblețea strămoșilor săi romani, stăpînii de odinioară ai Europei⁵⁷. Optimismul românilor în viitorul lor atinge cote înalte în anii marilor cărți memorandiste, cînd și solidaritatea popoarelor europene se manifestă ca o nemăiîntilnită vigoare. Ea condamnă în termeni vehemenți întreaga politică oficială austro-ungară față de naționalități, privindu-i pe *românii transilvăneni și bucovineni ca portdrapelul ideii de libertate și unitate națională între popoarele din centrul și sud-estul continentului*. Din

⁵⁴ G. Rasch, *Die Türkei in Europa*, Bd. I, Praga, 1873 ; apud Heitmann, op. cit. p. 77.

⁵⁵ K. Heitmann, op. cit., p. 288.

⁵⁶ Gerhard Rath, *Siebenbürgen. Reisebeobachtungen und Studien*, Heidelberg, 1880, p. 156 ; K. Heitmann, op. cit., p. 261.

⁵⁷ K. Heitmann, op. cit., p. 263.

mulțimea scrierilor apărute în spațiul de limbă germană din acei ani în apărarea dreptului la autodeterminare al popoarelor asuprite din Austro-Ungaria, două au stîrnit cele mai vehemente și prelungite controverse și polemici : articolul publicat de J. H. Schwicker intitulat „*Daco-românismul*”⁵⁸, și mai ales broșura „*Rumänien muss grösser sein !*” (România trebuie să devină România Mare !), tipărită la Berlin în 1893⁵⁹. Dacă prin conținutul lor se dădea expresie atmosferei quasigenerale de simpatie și sprijin a germanilor pentru cauza românească, ostilitatea nedisimulată și efectul paralizant pentru oficialitățile din Viena și Budapesta decriptează sentimente și temeri față de ascensiunea ireversibilă a ideii de autodeterminare a națiunilor. „*Daco-românismul*”, ajuns la stadiul opțiunii deschise pentru „*Gross Rumänien (România Mare)*, apărea celor mai reprezentativi exponenți ai culturii și opiniei publice germane de la finele secolului al XIX-lea aidoma unei monede strălucitoare pe reversul căreia se putea citi „*Finis Austro-Ungariae !*”

În concluzie, constatăm că pe parcursul celor cinci decenii de la Revoluția din 1848 la Mișcarea Memorandistă, imaginea românilor în cultura germană contemporană s-a ameliorat sistematic în directă relație cu multiplicarea surselor de cunoaștere și a posibilităților de contact. Perceperea timpurie, de pe la mijlocul secolului, a omogenității și unității națiunii române moderne în centrul căreia era Transilvania, de către factori exponențiali ai culturii germane a evoluat de-a lungul deceniilor spre asimilarea conceptului politic al „Dacoromânismului”, finalitatea căruia era „România” ca stat național modern al unuia dintre popoarele cele mai vechi și mai importante ale Europei. Similitudinea aspirațiilor de unitate și independență națională a românilor și germanilor a reprezentat, pînă la 1870, factorul cel mai însemnat al continuei ameliorări a imaginii germane despre Țările Române și locuitorii lor. Faptul că, ulterior, între România și Germania nu au existat aprehensiunile frecvent intîlnite între țări și popoare limitrofe, că în decursul istoriei pînă la 1916 ele nu s-au înfruntat în conflicte militare directe, că relațiile dintre ele au urmat o traiectorie ascendentă pe toate planurile, îndeosebi sub înfrîurirea perechii regale Carol I și Elisabetha, dar și a opțiunii curentului cultural-politic al Junimismului etc., reprezintă factori ce explică ameliorarea ascendentă a percepției realităților românești la germani, crearea unui curent popular favorabil aspirațiilor politice ale națiunii române, mergînd pînă la intuirea și acceptarea previzibilei uniri a Transilvaniei, Basarabiei și Bucovinei cu România. *Dintr-o astfel de perspectivă, ruptura din 1916—1918, în miezul căreia era problema Transilvaniei, nu avea nici o motivație în cultura și mentalitatea colectivă a poporului german. Intrarea Germaniei wilhel-*

⁵⁸ J. H. Schwicker, *Der Dakoromanismus*, în „*Österreich-Ungarische Revue*”, în XVI (1894), p. 151, 221 ; de idei „daco-române” fusese suspectată și scrierea lui Ioan Slavici, *Die Rumänen in Ungarn, Siebenbürgen und der Bukowina*, Wien, 1881.

⁵⁹ „*Rumänien muss grösser sein !*”. *Eine zeitgemässe Betrachtung. Von einem Ostländer*, Berlin, 1893.

miene în război împotriva României în august 1916, nejustificată de nici un interes propriu real, n-a putut fi nicicând legitimată în fața poporului german. Ea apărea mai curînd ca o eroare de calcul a politicianilor și militarilor înhămați la caruselul austro-ungar și la falimentara „politică mondială“ a lui Wilhelm al II-lea. Dreptul românilor asupra a ceea ce germanii de rînd numea „Siebenbürgen als *kern der rumänischen Nation*“, era motivația profundă a recunoașterii oficiale din 1919—1920 și 1947 pînă azi